DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8589-7-6.2025.0027.
ISBN: 978-9952-8589-7–6

NEW TRENDS IN HEALTH TOURISM IN THE POST-PANDEMIC PERIOD: DIGITALIZATION, REMOTE CONSULTANCY AND TELEMEDICINE

Şükran KARACA[8]

Ebru SÖNMEZ KARAPINAR[9]

ABSTRACT

The COVID-19 pandemic has profoundly impacted global healthcare systems and related sectors, leading to lasting transformations in the field of health tourism. This study aims to address the key trends shaping health tourism in the post-pandemic period. Digitalization, remote consulting services, and telemedicine applications, in particular, have ushered in a new era in both healthcare delivery and international patient mobility. The pandemic has restricted physical mobility, making remote access to healthcare services mandatory and widespread. Thanks to remote consulting services, patients can communicate with physicians before traveling to healthcare facilities, ask questions about treatment, and manage preliminary assessment processes more effectively. Telemedicine applications are not limited to preliminary assessments; they also play a crucial role in post-treatment follow-up and consulting services. This both increases patient satisfaction and expands the international reach of healthcare providers. This study examines how the integration of digital health solutions into health tourism impacts sectoral competition and the advantages these new trends offer for health tourism destinations. As a result, in the post-pandemic period, digitalization and the expansion of remote healthcare services have become a strategic necessity for the sustainable development of health tourism.

Keywords: Digitalization, Remote Consultation, Telemedicine, COVID-19, Medical Tourism

PANDEMİ SONRASI DÖNEMDE SAĞLIK TURİZMİNDE YENİ TRENDLER: DİJİTALLEŞME, UZAKTAN DANIŞMANLIK VE TELE-TIP

ÖZ

COVID-19 pandemisi, küresel sağlık sistemlerini ve buna bağlı sektörleri derinden etkileyerek sağlık turizmi alanında da kalıcı dönüşümlere neden olmuştur. Bu çalışma, pandemi sonrası dönemde sağlık

[8] Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Sivas, Türkiye. ORCID: 0000-0002-0268-1810, skaraca@cumhuriyet.edu.tr
[9] Kayseri Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, İnsan Kaynakları Yönetimi, Kayseri, Türkiye. ORCID: 0000-0001-5266-6451, ebrusonmez@kayseri.edu.tr

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8589-7-6.2025.0027.
ISBN: 978-9952-8589-7–6

turizmini şekillendiren başlıca eğilimleri ele almayı amaçlamaktadır. Özellikle dijitalleşme, uzaktan danışmanlık hizmetleri ve tele-tıp uygulamaları hem sağlık hizmetlerinin sunum biçiminde hem de uluslararası hasta hareketliliğinde yeni bir dönemin kapılarını aralamıştır. Pandemi süreci, fiziksel hareketliliği kısıtlamış, sağlık hizmetlerine uzaktan erişimi zorunlu ve yaygın hale getirmiştir. Uzaktan danışmanlık hizmetleri sayesinde hastalar, sağlık kuruluşlarına seyahat etmeden önce hekimlerle iletişim kurabilmekte; tedaviye ilişkin sorularını yöneltebilmekte ve ön değerlendirme süreçlerini daha sağlıklı bir biçimde yönetebilmektedir. Tele-tıp uygulamaları ise sadece ön değerlendirme ile sınırlı kalmayıp, tedavi sonrası takip ve danışmanlık hizmetlerinde de önemli bir rol üstlenmektedir. Bu durum hem hasta memnuniyetini artırmakta hem de sağlık hizmeti sağlayıcılarının uluslararası alanda erişimini genişletmektedir. Çalışmada, dijital sağlık çözümlerinin sağlık turizmine entegrasyonunun sektörel rekabeti nasıl etkilediği ve bu yeni trendlerin sağlık turizmi destinasyonları açısından ne tür avantajlar sunduğu ele alınmaktadır. Sonuç olarak, pandemi sonrası dönemde dijitalleşme ve uzaktan sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması, sağlık turizminin sürdürülebilir gelişimi için stratejik bir gereklilik haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Uzaktan Danışmanlık, Tele-tıp, Covid-19, Sağlık Turizmi

1. Giriş

Sağlık sektörü, bilgi ve iletişim teknolojileri, sağlıklı yaşam, seyahat ve turizm gibi pek çok alanla doğrudan ilişkili, çok disiplinli ve stratejik öneme sahip bir yapıya sahiptir (Wong ve Hazley, 2021). Bu etkileşimli yapı, özellikle tıbbi teknolojilerdeki ilerlemelerle birlikte sağlık hizmetlerinin sürekli olarak evrilmesine ve gelişmesine zemin hazırlamaktadır (Lobo, 2020). Ancak yeni hastalıkların ortaya çıkışı, her zaman yeni tedavi yöntemlerini zorunlu kılmakta; bu tedaviler ise coğrafi kısıtlamalar nedeniyle her hastanın erişebileceği şekilde sunulamamaktadır. Bu durum, yalnızca tıbbi başarıları değil, aynı zamanda hizmet erişilebilirliğini de ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda sağlık turizmi; tıbbi hizmetlerin sınır ötesi taşınmasını sağlayarak, kişiselleştirilmiş tedavi olanaklarına daha geniş kitlelerin ulaşmasına imkân tanımaktadır (Hong, 2016). Giderek artan şekilde gelişmiş sağlık teknolojilerine erişim arayışında olan bireyler, kendi ülkelerine kıyasla daha uygun maliyetlerle hizmet alabilecekleri destinasyonlara yönelmekte, bu da sağlık turizmini küresel ölçekte büyüyen bir sektör haline getirmektedir (Somu ve Sadineni, 2023). Sanayi Devrimi ile hız kazanan teknolojik ilerlemeler, sağlık turizminin dijital dönüşümünü desteklemiş ve uluslararası rekabeti derinleştirmiştir (Aykın vd., 2023).

Bu dijital dönüşüm ihtiyacı, özellikle COVID-19 pandemisiyle birlikte daha da görünür hale gelmiştir. Salgın, küresel seyahatleri ciddi biçimde kısıtlamış, sağlık sistemleri üzerinde ağır baskılar oluşturmuş ve sağlık hizmetlerine kesintisiz erişimin sağlanması adına dijital çözümlerin önemini artırmıştır (Wong ve Hazley, 2021; Vaduva vd., 2023). Bu süreçte tele-sağlık, e-sağlık ve mobil sağlık (m-sağlık) teknolojileri, hastaların fiziksel temas olmaksızın sağlık durumlarını izlemelerine ve uzaktan uzman

desteği almalarına imkân tanımıştır. Özellikle yapay zekâ destekli tanı ve tedavi uygulamalarının yaygınlaşması, sağlık sistemlerinin pandemiye daha esnek ve sürdürülebilir yanıtlar üretmesini sağlamıştır (Aykın vd., 2023). Böylelikle sağlık turizmi de yalnızca fiziki seyahate dayalı bir model olmaktan çıkarak dijital sağlık altyapılarıyla bütünleşmiş ve hibrit bir yapıya evrilmiştir.

COVID-19 sonrası dönemde, birçok ülkenin sağlık sistemi dijitalleşme yönünde kayda değer ilerlemeler kaydetmiştir. Pandeminin getirdiği acil ihtiyaçlara yanıt olarak geliştirilen e-sağlık, m-sağlık ve telemedikal uygulamalar sağlık hizmetlerinin erişimini genişletmiş, özellikle hizmet sunumunun yetersiz kaldığı bölgelerde yenilikçi çözümler sunmuştur. Uzaktan hasta izleme sistemleri ve tele-tıp uygulamaları hem sağlık profesyonelleri hem de hastalar açısından coğrafi engelleri minimize eden stratejik araçlar haline gelmiştir.

Bu dönüşüm yalnızca sağlık hizmeti sunumunu değil, aynı zamanda sağlık turizminin yapısını da yeniden şekillendirmiştir. Örneğin, tele-tıp uygulamalarının sağlık turizmiyle bütünleşmesi, hastaların seyahat etmeden önce çevrim içi ön görüşme yapmalarını, tedavi seçeneklerini karşılaştırmalarını ve tedavi sonrasındaki takip süreçlerini uzaktan sürdürmelerini mümkün kılmıştır (Carrera Anaya ve Recuero-Virto, 2025). Bu durum hem sağlık profesyonelleri hem de turist-hastalar açısından maliyetleri düşürürken, aynı zamanda tedavi güvenilirliğini artıran bir faktör olmuştur. Benzer şekilde, kronik hastalıkların takibinde dijital sağlık sistemlerinin kullanımı, hasta memnuniyetini yükseltmiş ve tedavi sürekliliğini sağlamıştır (Nassi vd., 2023).

Ayrıca dijital sağlık okuryazarlığındaki gelişmeler, sağlık turizminin kapsayıcılığını artıran bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Dijital araçların etkin kullanımı sayesinde, farklı sosyo-ekonomik gruplardan bireylerin sağlık hizmetlerine erişim potansiyeli genişlemiştir. Bununla birlikte, dijital sağlık sistemlerinin sürdürülebilir biçimde yaygınlaşabilmesi için altyapı yatırımları, veri güvenliği protokolleri ve uluslararası standartların geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır (Saputra vd., 2022).

Öte yandan, dijital dönüşüm sağlık turizminin yalnızca tedavi odaklı değil, aynı zamanda sağlık ve wellness turizmi bağlamında da yeniden şekillenmesine imkân tanımaktadır. Wellness turizmi, bireylerin yalnızca tedavi amaçlı değil, aynı zamanda sağlıklı yaşam tarzlarını desteklemek için seyahat etmelerini kapsar ve bu alanda dijital sağlık teknolojilerinin entegrasyonu, kişiselleştirilmiş hizmet sunumunu kolaylaştırmaktadır (Błotnicka vd. 2024). Örneğin, mobil uygulamalar aracılığıyla sağlıklı yaşam programlarının izlenmesi, sanal gerçeklik destekli terapi seansları veya yapay zekâ temelli kişisel beslenme danışmanlığı gibi hizmetler, modern sağlık turizminin farklı segmentlerinde önemli bir yer edinmiştir.

Sonuç olarak, COVID-19 sonrası dönemde dijital sağlık teknolojilerinin yükselişi, sağlık turizmini daha erişilebilir, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir yapıya dönüştürmüştür. Dijital altyapıların küresel ölçekte güçlendirilmesi, hasta mahremiyetini koruyan düzenlemelerin oluşturulması ve dijital sağlık okuryazarlığının artırılması, bu dönüşüm sürecinin başarısı için kritik politika öncelikleri arasında yer

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8589-7-6.2025.0027.
ISBN: 978-9952-8589-7–6

almaktadır (Bruining, 2021; Patroni vd., 2024). Çalışmada bu kavramsal çerçeve üzerinden, pandemi sonrası sağlık turizminin dijitalleşme ekseninde kazandığı yeni dinamikler tartışılacaktır.

2. Kavramsal Çerçeve

Dünya çapında sağlık sistemi, kaynakların kısıtlı olduğu bir dönem olan COVID-19 pandemisi sırasında teknolojiye dayalı köklü bir dijital dönüşüm yaşamıştır. Pandemi döneminde aşı, tıbbi personel ve hareketlilik sorunları gibi kaynak kısıtlılıkları, sağlık sisteminin küresel ölçekte ciddi bir sınavdan geçmesine neden olmuştur (Moazzami vd., 2020). Bu süreç, sağlık sistemlerini yalnızca akut hastalıkların tedavisine odaklanan yapısından çıkararak, daha bütüncül, hasta merkezli ve yaşam kalitesini önceleyen bir yaklaşım benimsemeye yönlendirmiştir. Sağlığın sadece hastalıkların yokluğu değil, aynı zamanda bireyin genel refahı olarak ele alınması gerektiği anlayışı giderek güçlenmiş; bu çerçevede e-sağlık, tele-tıp ve robotik çözümler, dijital sağlık hizmetlerinin temel bileşenleri hâline gelmiştir (Biancone vd., 2021; Khodadad-Saryazdi, 2021; Latifi vd., 2021).

2.1. Tele-tıbbın Yükselişi ve Önemi

Tele-tıp, pandemi sürecinde sağlık sistemlerinin karşılaştığı güçlükleri aşmada temel bir ihtiyaç olarak öne çıkmıştır. Özellikle COVID-19 gibi insanlık tarihinin en kritik acil durumlarından biri karşısında tele-tıp uygulamaları, sağlık hizmetlerinin sürekliliğini sağlamakta hayati bir rol oynamıştır. Pandemi süresince tele-tıp uygulamaları önemli ölçüde genişletilmiş, buna bağlı olarak da hastaların bu hizmetlere yönelimi artmıştır (Drago vd., 2023). Dünya Sağlık Örgütü (WHO), tele-tıbbı, "mesafenin kritik bir faktör olduğu durumlarda sağlık profesyonellerinin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak hastalıkların ve yaralanmaların teşhisi, tedavisi ve önlenmesi, araştırma, eğitim ve sağlık hizmetlerinin sürdürülmesi için gerekli bilgi alışverişini gerçekleştirmesi" olarak tanımlamaktadır (WHO, 2022).

Pandemi öncesinde nispeten sınırlı bir kullanım alanına sahip olan tele-tıp, özellikle kronik hastalıkları olan bireyler için büyük bir kolaylık sunarak sağlık hizmetlerinin erişilebilirliğini artırmıştır (Doximity, 2020). Kronik hastalık yönetiminde tele-tıp, hastaların sanal ortamda hareketliliğini artırarak coğrafi engelleri büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Uzak bölgelerde yaşayan bireylerin, yalnızca akıllı telefonları aracılığıyla en iyi sağlık hizmetlerine erişebilmesi, sağlık hizmeti sunumunun adaletli ve kapsayıcı bir boyut kazanmasını sağlamıştır (Nehra vd., 2017). Ayrıca tele-tıp, sağlık kuruluşlarının yükünü hafifletmekte, hastane yatış oranlarını düşürmekte ve sağlık maliyetlerinde önemli tasarruflar sağlamaktadır (Hyder ve Razzak, 2020).

Hekimlerin ve sağlık profesyonellerinin tele-tıbbın avantajlarını daha fazla fark etmesiyle birlikte, hizmetin yaygınlığı artmakta; hastalar için erişilebilirlik kolaylaşmakta ve sağlık ödeyicileri de maliyetlerdeki azalmayı daha somut biçimde gözlemlemektedir (Kruse vd., 2021). Onkoloji gibi yüksek uzmanlık gerektiren alanlarda da tele-tıbbın etkinliği kanıtlanmış olup, çok disiplinli iş birliği

gerektiren tedavi süreçlerinde ortak öğrenme ve bilgi paylaşımı açısından katkılar sağladığı ortaya konmuştur (Miceli vd., 2021).

2.2. Tele-tıbbın Önündeki Engeller

Tele-tıbbın yaygınlaşması beraberinde bazı sorunları da getirmiştir. Yüksek teknolojik altyapı maliyetleri, hasta mahremiyetine ilişkin endişeler ve toplumdaki dijital okuryazarlık düzeyinin yetersizliği, tele-tıbbın benimsenmesinde temel engeller olarak ortaya çıkmaktadır (Almathami vd., 2020; Kruse vd., 2021). Özellikle gelişmekte olan ülkelerde internet erişimi ve dijital altyapıdaki yetersizlikler, bu hizmetlerin tüm toplumsal kesimlere ulaşmasını zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte, düzenleyici çerçevelerin ve yasal altyapının güçlendirilmesi, hasta verilerinin gizliliğinin güvence altına alınması ve sağlık çalışanlarının dijital becerilerinin artırılması, bu engelleri aşmada kritik öneme sahiptir.

Literatür incelendiğinde, tele-tıbbın uygulanmasında karşılaşılan güçlüklerin çok boyutlu olduğu görülmektedir. Jafarzadeh vd. (2022), tele-tıbbın farklı kullanım alanlarında teknolojik, etik ve organizasyonel sorunların öne çıktığını, bu nedenle standartlaştırılmış bir uygulama çerçevesine duyulan ihtiyacın giderek arttığını vurgulamaktadır. Benzer şekilde Baigi vd. (2022), COVID-19 döneminde tele-tıbbın yaygınlaşmasına rağmen güvenlik, mahremiyet ve erişim konularının tam anlamıyla çözüme kavuşmadığını belirtmektedir. Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan hastalar hem teknik yetersizlikler hem de düşük dijital okuryazarlık nedeniyle tele-tıp hizmetlerinden sınırlı ölçüde faydalanabilmektedir (Manzoor vd., 2021).

Tele-tıbbın yaygınlaştırılmasında öne çıkan bir diğer önemli konu, hasta mahremiyetinin korunmasıdır. Ftouni vd. (2022), pandemi sürecinde tele-sağlık uygulamalarına duyulan güvenin büyük ölçüde kişisel verilerin güvenliğine bağlı olduğunu ortaya koymuştur. Hasta bilgilerinin korunamaması, hem kullanıcıların sisteme olan güvenini zedelemekte hem de yasal riskleri beraberinde getirmektedir. Hadian vd. (2024) ise bu noktada sağlam bir düzenleyici çerçevenin oluşturulmasının tele-tıbbın uzun vadeli sürdürülebilirliği için zorunlu olduğunu ileri sürmektedir.

Bunun yanında, sağlık çalışanlarının dijital beceri düzeyleri de hizmetin etkinliğini doğrudan etkilemektedir. Muehlensiepen vd. (2021) tarafından yapılan çalışmada, özellikle romatoloji alanında tele-tıp uygulamalarının klinik süreçleri kolaylaştırdığı, ancak hem hekimlerin hem de hastaların teknolojiye adaptasyon süreçlerinde ciddi farklılıklar bulunduğu belirtilmiştir. Bu nedenle, dijital sağlık teknolojilerinin sadece teknik değil aynı zamanda pedagojik bir eğitim boyutuyla da desteklenmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Erişim engelleri de literatürde sıklıkla vurgulanan bir diğer sorundur. Cunha vd. (2023), COVID-19 döneminde hastane düzeyinde gerçekleştirilen tele-tıp görüşmelerine erişimde en büyük zorlukların altyapı eksiklikleri ve randevu sistemlerindeki koordinasyon sorunları olduğunu tespit etmiştir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8589-7-6.2025.0027.
ISBN: 978-9952-8589-7–6

Dolayısıyla tele-tıbbın daha kapsayıcı bir modele dönüşmesi için hem teknik yatırımların artırılması hem de kullanıcı dostu sistem tasarımlarının geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Sonuç olarak, tele-tıbbın sunduğu fırsatlar kadar beraberinde getirdiği zorlukların da göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Dijital sağlık teknolojileri, sağlık hizmetlerinin erişilebilirliğini artırma potansiyeline sahip olmakla birlikte, maliyet, güvenlik, erişim ve eğitim gibi çok boyutlu engellerle sınırlanmaktadır. Bu bağlamda, ülkelerin dijital sağlık politikalarını yalnızca teknolojik altyapıya yatırım yapmakla sınırlamaması; aynı zamanda düzenleyici çerçeveleri güçlendirmesi, sağlık çalışanlarının yetkinliklerini geliştirmesi ve toplumda dijital okuryazarlığı artırıcı programlar yürütmesi kritik bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır.

2.3. Uzaktan Hasta İzleme Sistemleri

COVID-19 pandemisi sırasında yaygınlaşan bir diğer uygulama da uzaktan hasta izleme sistemleridir. Bu sistemler, tıbbi cihazlar ve giyilebilir sensörler aracılığıyla hasta verilerini toplayarak, bunları gerçek zamanlı olarak sağlık profesyonellerine iletmektedir. Böylece sağlık uzmanları, hastaların hayati bulgularını, semptomlarını, ilaç kullanımını ve hastalık seyrini sürekli takip edebilmekte; olası komplikasyonların erken tespitini yaparak tedavi planlarını kişiselleştirebilmektedir (Kitabata vd., 2010; Chauhan, 2023).

Uzaktan danışmanlık hizmetleri de bu dönemde önemli bir gelişim göstermiştir. Güvenli video konferans platformları aracılığıyla gerçekleştirilen bu hizmetler, hastaların uzman görüşüne hızlı erişmesini ve takip randevularını ev ortamında yapabilmesini sağlamaktadır (Somu ve Sadineni, 2023). Bu durum yalnızca zaman ve maliyet açısından avantaj sunmakla kalmamış, aynı zamanda sağlık turistleri için de nitelikli tıbbi görüşlere erişimi kolaylaştırmıştır.

2.4. Sağlık Turizmi ve Dijital Sağlık Entegrasyonu

Sağlık turizmi bağlamında tele-tıp ve uzaktan danışmanlık uygulamaları, uluslararası hasta akışını daha verimli hale getirmektedir. Çinli Amerikalı Doktorlar E-Hastanesi örneğinde olduğu gibi, 2015 yılında kurulan bu platform, sağlık turistlerine tele-konsültasyon hizmeti sunarak ABD'ye hasta transferini kolaylaştırmış ve daha sorunsuz bir sağlık turizmi deneyimi sağlamıştır (Hong, 2016). Benzer şekilde, yapay zekâ ve tele-medikal teknolojilerdeki ilerlemeler, sağlık turizminin operasyonel verimliliğini artırmış; seyahat süresini ve ekonomik maliyetleri azaltarak daha geniş hasta gruplarının bu hizmetlerden yararlanabilmesine imkân tanımıştır.

Sağlık turizminin dijital dönüşümle birlikte yeniden şekillenmesi, yalnızca tedavi süreçlerini değil, aynı zamanda hasta deneyimini de dönüştürmektedir. Dijital platformlar aracılığıyla uluslararası hastalar, tedavi planlarını ülkelerine gitmeden önce oluşturabilmekte, ikinci görüş alma süreçlerini hızla gerçekleştirebilmekte ve seyahat öncesinde sağlık kurumlarıyla güven ilişkisi kurabilmektedir. Bu gelişmeler, sağlık turizminin yalnızca ekonomik bir faaliyet değil, aynı zamanda teknoloji tabanlı sürdürülebilir bir hizmet alanı haline geldiğini göstermektedir.

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8589-7-6.2025.0027.
ISBN: 978-9952-8589-7–6

SONUÇ VE ÖNERİLER

COVID-19 pandemisi, sağlık sistemlerinde uzun süredir tartışılan dijital dönüşüm süreçlerini hızlandırarak, sağlık hizmetlerinin sunum biçimini köklü biçimde değiştirmiştir. Kriz döneminde karşılaşılan kaynak kısıtları, fiziki erişim engelleri ve bulaş riski gibi etkenler, geleneksel sağlık hizmetlerinin yetersizliğini gözler önüne sermiş ve bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı sağlık çözümlerinin kaçınılmazlığını ortaya koymuştur. Bu bağlamda, e-sağlık uygulamaları, tele-tıp, uzaktan hasta izleme sistemleri ve yapay zekâ destekli çözümler, yalnızca geçici önlemler değil, sağlık sistemlerinin sürdürülebilirliğini sağlayacak yapısal bileşenler olarak konumlanmıştır.

Özellikle tele-tıp uygulamaları, coğrafi ve zamansal engelleri azaltarak sağlık hizmetlerine erişimi genişletmiş; hasta-hekim etkileşiminde yeni bir paradigma sunmuştur. Sürekli izleme ve bireyselleştirilmiş tedavi planlarının uygulanmasını mümkün kılan dijital çözümler, kronik hastalık yönetimi başta olmak üzere birçok alanda hizmet kalitesini artırmış; aynı zamanda sağlık profesyonelleri arasında disiplinlerarası iş birliğini güçlendirmiştir. Bu gelişmeler, sağlık turizmi açısından da stratejik fırsatlar yaratmıştır. Dijital sağlık sistemleri sayesinde, sağlık turistleri fiziksel seyahat öncesinde nitelikli danışmanlık hizmeti alabilmekte, tedavi süreçlerini uzaktan planlayabilmekte ve takiplerini ev ortamında sürdürebilmektedir. Çinli Amerikalı Doktorlar E-Hastanesi gibi örnekler, bu dönüşümün sağlık turizmi uygulamaları üzerindeki somut etkilerini ortaya koymaktadır.

Ancak dijital sağlık teknolojilerinin geniş çapta benimsenebilmesi için bazı yapısal sınırlılıkların giderilmesi gerekmektedir. Dijital altyapı eksiklikleri, hasta mahremiyetine ilişkin etik ve hukuki belirsizlikler, dijital okuryazarlık düzeyindeki eşitsizlikler ve mevzuat yetersizlikleri, bu dönüşüm sürecinin önündeki temel engeller arasında yer almaktadır (Kruse vd.., 2021; Almathami vd., 2020; WHO, 2016). Bu çerçevede, dijital sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliği ve sağlık turizmiyle entegrasyonunun güçlendirilmesi amacıyla aşağıdaki politika önerileri geliştirilmelidir:

- Yasal ve düzenleyici çerçeve güçlendirilmelidir. Tele-tıp hizmetlerinin yasal dayanakları oluşturulmalı, sağlık hizmetlerinin dijital ortamda sunumuna ilişkin ulusal ve uluslararası standartlar netleştirilmelidir. Nitekim OECD'nin Health at a Glance 2023 adlı raporunda, dijital sağlık alanında ülkelerin dijital hazırlık düzeylerinin değerlendirilmesi amacıyla ulusal ve uluslararası düzeyde dijital sağlık stratejileri, veri yönetimi, güvenlik, etik ve düzenleyici mekanizmaların geliştirilmesi gerektiği açıkça vurgulanmaktadır. Bu kapsamda tele tıp hizmetlerinin yasal düzenlemelerinin güçlendirilmesi ve standartların netleştirilmesi gerekliliği, raporun temel mesajlarından birini oluşturmaktadır.

- Etik veri yönetimi önceliklendirilmelidir. Hasta mahremiyetine saygılı, güvenli veri işleme protokolleri geliştirilerek dijital güven ortamı sağlanmalıdır. Bu bağlamda Global Health Data (2024) kaynağı hücresel düzeyde bileşenlerin dikkatle korunması gerektiğini, veri toplama ve kullanımı sırasında etik ilkelerin gözetilmesinin önemini ele almaktadır. WHO (2021) rehberi ise, yapay zekânın

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8589-7-6.2025.0027.
ISBN: 978-9952-8589-7–6

sağlık alanında kullanılmasında etik ilkelerin (mahremiyet, hesap verebilirlik, saydamlık) etik veri yönetiminin temel yapıtaşları olduğunu ortaya koymaktadır.

- Dijital sağlık okuryazarlığı artırılmalıdır. Hem sağlık profesyonellerine hem de hastalara yönelik dijital beceri eğitimleri yaygınlaştırılmalı, kullanıcı dostu teknolojiler teşvik edilmelidir. Bu kapsamda WHO (2023), dijital sağlık araçlarının sağlık çalışanları tarafından benimsenebilmesi için dijital sağlık okuryazarlığının artırılmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Eğitim, uygun altyapı, kullanım kolaylığı, etik ve yasal düzenlemeler gibi alanlarda ihtiyaç duyulan gelişmelere de dikkat çekilmiştir.

- Altyapı yatırımları desteklenmelidir. Özellikle dijital erişim eşitsizliklerinin azaltılması amacıyla bölgesel ve küresel düzeyde dijital altyapıya yönelik kamu-özel iş birlikleri teşvik edilmelidir. Nitekim OECD (2023)'nin raporunda, kamu özel iş birliklerinin dijital sağlık çözümlerini ölçeklendirmede güçlü bir strateji olduğu belirtilmekte; ICT şirketlerinin altyapı, teknik uzmanlık ve inovasyon katkısıyla çözümlerin sürdürülebilirliğine katkıda bulunduğu vurgulanmaktadır. Raporda; dijital altyapının güçlendirilmesinin ve paydaşlar arası iş birliği ağlarının oluşturulmasının dijital erişim eşitsizliklerini azaltmada kritik olduğu açıkça ifade edilmektedir.

- Sağlık turizmi politikaları yeniden yapılandırılmalıdır. Dijital hizmetlerin sağlık turizmine entegrasyonunu teşvik edecek teşvik mekanizmaları, sertifikasyon sistemleri ve kalite standartları geliştirilmelidir. Bu bağlamda OECD (2024)'nin raporu, sağlık turizmi de dahil olmak üzere turizm sektörünün dijitalleşmesinin önemini vurgulamaktadır. Rapor, dijital hizmetlerin entegrasyonunun, sağlık turizminin kalitesini artırabileceğini ve bu sürecin teşvik edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca, dijital sağlık hizmetlerinin entegrasyonunu destekleyecek teşvik mekanizmaları, sertifikasyon sistemleri ve kalite standartlarının geliştirilmesinin önemine değinilmektedir.

Bu çalışma, sağlık turizmi bağlamında dijitalleşme, uzaktan danışmanlık ve tele-tıp uygulamalarını kavramsal düzeyde ele alarak literatür temelli bir çerçeve sunmaktadır. Çalışmada niteliksel veya niceliksel veri analizine yer verilmediğinden, ele alınan kavramların genellenebilirliği sınırlı kalmaktadır. Ayrıca, pandeminin etkilerinin ülkeler arasında farklılık göstermesi nedeniyle, değerlendirilen uygulamaların tüm sağlık turizmi destinasyonları için eşit düzeyde geçerli olduğu varsayılmıştır. İncelenen kaynakların büyük bir kısmı pandemi sonrası kısa dönemi kapsamakta olup, uzun vadeli etkiler hakkında sınırlı bir perspektif sunulmaktadır. Bunun yanı sıra, bireylerin dijital sağlık hizmetlerine erişimindeki eşitsizlikler, kültürel farklılıklar ve mevzuat düzenlemeleri gibi değişkenler bu kavramsal çerçevede kapsamlı biçimde ele alınamamıştır; dolayısıyla bazı coğrafi veya sosyoekonomik bağlamlarda sınırlı uygulanabilirlik söz konusu olabilir.

Gelecekte yapılacak araştırmalar, sağlık turistlerinin dijital sağlık hizmetlerine yönelik tutumlarını, deneyimlerini ve memnuniyet düzeylerini ölçen ampirik çalışmalarla derinleştirilebilir. Ayrıca, uzaktan danışmanlık ve tele-tıp hizmetlerinin farklı hasta gruplarında (örneğin yaşlı bireyler, kronik

hastalar veya estetik cerrahi hastaları) etkinliğini karşılaştırmalı olarak inceleyen çalışmalar önemli katkılar sağlayabilir. Sağlık turizmi destinasyonlarında dijital altyapı düzeyleri, yasal düzenlemeler ve veri güvenliği politikalarının bu hizmetlerin uygulanabilirliğine etkisi de gelecekteki araştırmalar için kritik bir odak alanı sunmaktadır. Bunun yanı sıra, yapay zekâ destekli uzaktan teşhis sistemlerinin sağlık turizminde kullanım potansiyelini değerlendiren çalışmalar hem teknolojik gelişmeleri hem de hasta güvenliğini kapsayan multidisipliner bir perspektife katkıda bulunabilir. Son olarak, tele-tıp hizmetlerinin sürdürülebilirliğini etkileyen geri ödeme modelleri, lisans düzenlemeleri ve uluslararası hasta takibi gibi yapısal unsurların detaylı biçimde incelenmesi, sektörün geleceği açısından stratejik öneme sahiptir. Sonuç olarak, dijital sağlık teknolojileri ve tele-tıp uygulamaları, yalnızca mevcut sağlık sistemlerini dönüştürmekle kalmamakta, aynı zamanda küresel sağlık turizminin geleceğini şekillendiren stratejik araçlar hâline gelmektedir. Bu potansiyelin sürdürülebilir, kapsayıcı ve etik bir çerçevede değerlendirilmesi, yalnızca sağlık alanında değil, ekonomik ve sosyal kalkınma perspektifinden de kritik önemdedir. Gelecekte sağlık hizmetlerinin daha kişiselleştirilmiş, kapsayıcı ve dijital tabanlı bir yapıya evrilmesi kaçınılmaz görünmektedir. Bu dönüşüm, yalnızca yerel sağlık sistemlerini değil, aynı zamanda küresel sağlık turizmi piyasasını da yeniden şekillendirecek; daha erişilebilir, kaliteli ve bütüncül bir sağlık ekosistemi oluşturacaktır.

KAYNAKÇA

Almathami, H. K. Y., Win, K. T., & Vlahu-Gjorgievska, E. (2020). Barriers and facilitators that influence telemedicine-based, real-time, online consultation at patients' homes: systematic literature review. *Journal of medical Internet research*, *22*(2), e16407. https://doi.org/10.2196/16407

Aykın, Ö., Uluhan, F., Gümüş, İ., Çabuk, Ş., Bozbayır, U., Duran, V., ... & Övey, İ. S. (2023). Artificial intelligence and telemedicine applications in health tourism marketing. *Eurasian Journal of Health Technology Assessment*, *7*(2), 134-149. https://doi.org/10.52148/ehta.1396111

Baigi, S. F. M., Baigi, S. M. M., & Habibi, M. R. M. (2022). Challenges and opportunities of using telemedicine during COVID-19 epidemic: A systematic review. *Frontiers in Health Informatics*, *11*(109), 1–8. http://dx.doi.org/10.30699/fhi.v11i1.346

Biancone, P., Secinaro, S., Marseglia, R., & Calandra, D. (2023). E-health for the future. Managerial perspectives using a multiple case study approach. *Technovation*, *120*, 1–10. https://doi.org/10.1016/j.technovation.2021.102406

Błotnicka, A., Górski, Z., & Jurasiński, D. (2024). Current trends on the wellness tourism market in light of selected reports analysing the effects of the COVID-19 Pandemic. *Folia Turistica*, *62*, 133-160. https://doi.org/10.5604/01.3001.0054.6890

Bruining, N. (2021). The post-pandemic legacy: the breakthrough of digital health and telemedicine. *Cardiovascular Research*, *117*(9), 118–119. https://doi.org/10.1093/cvr/cvab178

Carrera Anaya, A., & Recuero-Virto, N. (2025). Telemedicine apps and their influence on the tourism industry: a qualitative study. *International Journal of Pharmaceutical and Healthcare Marketing*, April(21). https://doi.org/10.1108/IJPHM-10-2024-0114

Chauhan M. 2023. Emerging trends in telemedicine and remote patient monitoring: Improving access to healthcare services. *International Research Journal of Basic and Clinical Studies*, 8(3), 1–5. http://www.interesjournals.org/IRJBCS

Cunha, A. S., Pedro, A. R., & Cordeiro, J. V. (2023). Facilitators of and barriers to accessing hospital medical specialty telemedicine consultations during the COVID-19 pandemic: systematic review. *Journal of Medical Internet Research*, *25*, https://doi.org/10.2196/44188

DOI: https://doi.org/10.30546/19023.978-9952-8589-7-6.2025.0027.
ISBN: 978-9952-8589-7–6

Doximity. (2020). 2020 *State of telemedicine report: Examining patient perspectives and physician adoption of telemedicine since the COVID-19 pandemic*. https://c8y.doxcdn.com/image/upload/Press%20Blog/Research%20Reports/2020-state-telemedicine-report.pdf

Drago, C., Gatto, A., & Ruggeri, M. (2023). Telemedicine as technoinnovation to tackle COVID-19: A bibliometric analysis. *Technovation*, *120*(2023), 1-10. https://doi.org/10.1016/j.technovation.2021.102417

Ftouni, R., AlJardali, B., Hamdanieh, M., Ftouni, L., & Salem, N. (2022). Challenges of telemedicine during the COVID-19 pandemic: a systematic review. *BMC medical informatics and decision making*, *22*(1), 207 (2022). https://doi.org/10.1186/s12911-022-01952-0

Global Health Data (2024). Ethics of collecting and using health data. https://globalhealthdata.org/ethics-of-collecting-and-using-health-data/

Hadian, M., Jelodar, Z. K., Khanbebin, M. J., Atafimanesh, P., Asiabar, A. S., & Dehagani, S. M. H. (2024). Challenges of implementing telemedicine technology: a systematized review. International Journal of Preventive Medicine, 15(8),1–7. https://doi.org/10.4103/ijpvm.ijpvm_48_23

Hong, Y. A. (2016). Medical tourism and telemedicine: A new frontier of an old business. *Journal of medical internet research*, *18*(5), e115. https://doi.org/10.2196/jmir.5432

Hyder, M. A., & Razzak, J. (2020). Telemedicine in the United States: an introduction for students and residents. *Journal of medical Internet research*, *22*(11), e20839. https://doi.org/10.2196/20839

Jafarzadeh, F., Rahmani, F., Azadmehr, F., Falaki, M., & Nazari, M. (2022). Different applications of telemedicine-assessing the challenges, barriers, and opportunities-a narrative review. *Journal of Family Medicine and Primary Care*, 11(3), 879-886. https://doi.org/10.4103/jfmpc.jfmpc_1638_21

Khodadad-Saryazdi, A. (2021). Exploring the telemedicine implementation challenges through the process innovation approach: A case study research in the French healthcare sector. *Technovation*, *107*, 102273. https://doi.org/10.1016/j.technovation.2021.102273

Kitabata, H., Tanaka, A., Kubo, T., Takarada, S., Kashiwagi, M., Tsujioka, H., ... & Akasaka, T. (2010). Relation of microchannel structure identified by optical coherence tomography to plaque vulnerability in patients with coronary artery disease. *The American journal of cardiology*, *105*(12), 1673-1678. https://doi.org/10.1016/j.amjcard.2010.01.346

Kruse, C. S., Williams, K., Bohls, J., & Shamsi, W. (2021). Telemedicine and health policy: a systematic review. *Health Policy and Technology*, *10*(1), 209-229. https://doi.org/10.1016/j.hlpt.2020.10.006

Latifi, M. A., Nikou, S., & Bouwman, H. (2021). Business model innovation and firm performance: Exploring causal mechanisms in SMEs. *Technovation*, *107* (2021), 1–12. https://doi.org/10.1016/j.technovation.2021.102274

Lobo, F. (2020). Industry 4.0–manufacturing and the future of medical things. www.asianhhm.com/technology-equipment/industry-manufacturing-future-medical-things, Erişim Tarihi: 15.07.2025

Manzoor, M., Nosheen, S., & Jabeen, S. (2021). Telemedicine: Current Obstacles in Telemedicine system Implementation in Rural Areas in Pakistan. *Global Social Sciences Review, 6*(1), 8-15. https://doi.org/10.31703/gssr.2021(VI-I).02

Miceli, L., Dal Mas, F., Biancuzzi, H., Bednarova, R., Rizzardo, A., Cobianchi, L., & Holmboe, E. S. (2022). Doctor@ Home: Through a telemedicine co-production and co-learning journey. *Journal of Cancer Education*, *37*(2022), 1236-1238. https://doi.org/ 10.1007/s13187-020-01945-5

Moazzami, B., Razavi-Khorasani, N., Moghadam, A. D., Farokhi, E., & Rezaei, N. (2020). COVID-19 and telemedicine: Immediate action required for maintaining healthcare providers well-being. *Journal of Clinical Virology*, *126*(2020), 1–2. https://doi.org/10.1016/j.jcv.2020.104345.

Muehlensiepen, F., Knitza, J., Marquardt, W., May, S., Krusche, M., Hueber, A., ... & Welcker, M. (2021). Opportunities and barriers of telemedicine in rheumatology: a participatory, mixed-methods study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(24), 13127. https://doi.org/10.3390/ijerph182413127

Nassi, M., Riza, E., & Bouziani, E. (2023). Sustainably driven telemedicine for chronic illness patient satisfaction: Pre and post pandemic. *In: Leal Filho, W., Dinis, M.A.P., Moggi, S., Price, E., Hope, A. (eds) SDGs in the European Region. Implementing the UN Sustainable Development Goals – Regional Perspectives* (pp. 1-14). *Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-91261-1_99-1*

Nehra, A. K., Gettman, M. T., Rivera, M. E., Agarwal, D., O'Neil, D., Jenkins, S., & Viers, B. (2017). Patients are willing to utilize wearable devices for their care: a survey of perceptions and acceptance of wearable technology for health monitoring in a urological patient population. *Urology Practice*, *4*(6), 508-514. https://doi.org/10.1016/j.urpr.2016.10.002.

OECD. (2021). USAID promotes co-ordinated investments in digital systems for better health outcomes. OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/development -co-operation-tips-tools-insights-practices_be69e0cf-en/usaid-promotes-co-ordinated-investments-in-digital-systems-for-better-health-outcomes_e424b58b-en.html

OECD. (2023). Health at a Glance 2023: OECD Indicators. OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/health-at-a-glance-2023_7a7afb35-en/full-report/digital-health_d79d912b.html

OECD. (2024). OECD Tourism Trends and Policies 2024. OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-tourism-trends-and-policies-2024_80885d8b-en.html

Patroni, A., Vogka, G., Halkiopoulos, C., & Antonopoulou, H. (2024, September). Emerging trends and digital strategies in medical tourism: enhancing health and wellness tourism in the modern era. In *International Conference of the International Association of Cultural and Digital Tourism* (pp. 895-922). Cham: Springer Nature Switzerland.

Saputra, Y. E., Worsito, S. B., & Firdaus, D. S. (2022). Bridging a resilient post-pandemic recovery through digital health transformation. In A. P.Sunjaya, Y. B. Wang, R. Sagita, & D. Sugiharti (eds) *Indonesia post-pandemic outlook: Rethinking health and economics post-COVID-19* (pp. 13–43). Jakarta: BRIN Publishing.

Somu, G., & Sadineni, H. S. (2024). Sustainable healthcare tourism in the post COVID 19 era. In R. A. Castanho, M. Franco & J. M. Naranjo Gómez (eds). *Post-COVID Tourism - Tendencies and Management Approaches* (pp. 9–20). https://doi.org/10.5772/intechopen.112001

WHO. (2016). Global diffusion of eHealth: Making universal health coverage achievable. Report of the third global survey on eHealth. World Health Organization. https://apps.who.int/iris/handle/10665/252529

WHO. (2021). Ethics and governance of artificial intelligence for health. WHO. Retrieved from https://www.who.int/publications/i/item/9789240029200

WHO. (2022). Consolidated telemedicine implementation guide, https://www.who.int/publications/i/item/9789240059184

WHO. (2023). Digital health literacy key to overcoming barriers for health workers, WHO study says. WHO Regional Office for Europe. Retrieved from https://www.who.int/europe/news/item/18-09-2023-digital-health-literacy-key-to-overcoming-barriers-for-health-workers--who-study-says

Wong, B. K. M., & Sa'aid Hazley, S. A. (2021). The future of health tourism in the industrial revolution 4.0 era. *Journal of Tourism Futures*, *7*(2), 267-272. https://doi.org/10.1108/JTF-01-2020-0006